

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

МІЩАНЧУК ВІТАЛІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 342.9 (477)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я,
ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

**Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Кропивницький – 2024

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Боровик Андрій Володимирович,
Науково-дослідний інститут публічного права,
віце-президент

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Шатрава Сергій Олександрович,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування

кандидат юридичних наук
Переверзєв Дмитро Миколайович,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
старший викладач кафедри права
та правоохоронної діяльності

Захист відбудеться 26 жовтня 2024 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 23.053.05 Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка за адресою: 25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка за адресою: 25006, м. Кропивницький, вул. Шевченка, 1

Автореферат розіслано 23 вересня 2024 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.А. Сокуренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні Україна знаходиться в надскладній безпековій, соціальній, економічній та політичній ситуації, яка ставить питання забезпечення реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань на перший план. Причому конституційне право на захист життя і здоров'я – це фундаментальне право, яке гарантує кожній людині можливість жити повноцінним життям, без страху за власну безпеку та добробут. Це не просто констатація факту, або ж декларування норми в Конституції, це – фундаментальна цінність, без якої неможливо уявити собі повноцінне людське існування. Зазначене дає змогу стверджувати, що право на життя та здоров'я слугує підґрунтям усіх інших прав і свобод людини, а тому його забезпечення та захист є пріоритетом як для кожної окремої людини, так і для держави та її органів загалом.

Крім того, захист права на життя і здоров'я безпосередньо впливає на підтримку стабільності та правопорядку в суспільстві. Якщо люди не мають впевненості в тому, що їхнє життя захищене від протиправних посягань, це підриває довіру до держави та її здатності забезпечувати громадську безпеку. У такому разі суспільство може втратити почуття захищеності, що зумовить підвищення рівня злочинності й активізацію насильства. Тому держава повинна забезпечити ефективні правові інструменти для запобігання та реагування на будь-які загрози життю та здоров'ю громадян, а також гарантувати право на законний захист у разі виникнення таких загроз. Одним з таких елементів, безперечно, є побудова адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації вказаного права.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні аспекти, пов'язані із забезпеченням реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, у своїх наукових працях розглядали: П. Д. Біленчук, Д. С. Бойчук, І. Л. Бородін, М. В. Гадзан, В. В. Галуцько, К. О. Гориславський, О. В. Драган, П. А. Зеленьак, Д. В. Казначєєва, О. Б. Ковальчук, О. О. Косиця, А. В. Кофанов, Б. В. Коштура, Я. П. Кузьменко, Р. О. Кушніренко, Л. А. Ольховик, А. В. Редько, О. Г. Рогова, А. В. Соловійов, С. О. Старіцина, О. Ф. Сулява, Д. С. Ткачов, В. М. Федоров, О. С. Фролов, Р. Є. Чернобривець та багато інших. Водночас, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання дослідження саме адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Таким чином, наявність низки прогалин і недоліків правового та організаційного характеру, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених з'ясуванню сутності й особливостей адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлюють актуальність та своєчасність представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року

№ 722/2019; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, а також на підставі вивчення позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

– запропонувати авторське визначення поняття права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження;

– розкрити загальну структуру адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– схарактеризувати нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– з'ясувати сутність поняття та окреслити види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань з боку громадян;

– надати характеристику державній політиці у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– встановити адміністративно-правові обмеження щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– узагальнити зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань та опрацювати можливість його адаптації в національну правову систему;

– виокремити шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дало змогу комплексно підійти до виконання завдань дисертації. Так, за допомогою *логіко-семантичного* методу та методу *класифікації* вдалось удосконалити поняття та з'ясувати зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження (підрозділ 1.1), а також з'ясувати сутність поняття та окреслити види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань з боку громадян (підрозділ 2.1). Структурно-логічний та системно-функціональний методи дали змогу розкрити загальну структуру адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 1.2). З метою надання характеристики державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 2.2) застосовано аналітичний метод. Схарактеризувати нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 1.3), а також встановити адміністративно-правові обмеження щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 2.3) дозволив метод документального аналізу. Для узагальнення зарубіжного досвіду забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань та опрацювання можливість його адаптації в національну правову систему (підрозділ 3.1) використано порівняльно-правовий метод. З'ясувати шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 3.2) вдалось за допомогою методів моделювання та прогнозування. У процесі підготовки дисертації було використано й інші методи наукового пізнання, застосування яких дозволило комплексно підійти до досягнення мети дисертаційної роботи.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, ратифіковані у встановленому законом порядку міжнародні договори й угоди, а також низка інших законодавчих та підзаконних актів, положення яких прямо чи опосередковано регулюють питання реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з адміністративного, конституційного, цивільного, кримінального права тощо. Крім того, було використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін, таких як теорія держави і права, теорія управління, соціологія, філософія, психологія тощо.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією з перших спроб після початку повномасштабного вторгнення комплексно, на монографічному рівні з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

– акцентовано увагу на тому, що негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, є такі: по-перше, непослідовність дій законодавця в досліджуваному напрямі, прийняття хаотичних і невиважених рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що своєю чергою створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб; по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо розв'язання наявних проблем у сфері обігу зброї тощо;

– запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового механізму реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань, на основі чого виокремлено такі його характерні властивості: 1) це – цілісна система з власною структурою, що складається із взаємопов'язаних елементів; 2) одним зі структурних елементів є діяльність органів публічного адміністрування; 3) має конкретну мету, що полягає передусім у забезпеченні прав і свобод людини та громадянина в тій чи іншій сфері суспільного життя; 4) засоби юридичного захисту становлять певний юридичний інструментарій, який застосовують для досягнення мети цього механізму;

удосконалено:

– обґрунтування наукової думки про те, що в системі правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань чільне місце належить нормам адміністративного права, оскільки за допомогою останніх: визначено правовий статус суб'єктів, діяльність яких орієнтована на забезпечення реалізації відповідного права; окреслено перелік інструментів, які можуть використовувати як органи державної влади, так і власне громадяни для захисту свого життя та здоров'я; розкрито форми здійснення діяльності за відповідним напрямом; визначено межі відповідальності держави, її органів та їх посадових осіб за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у цій сфері тощо;

– наукову думку про те, з огляду на сучасну безпекову, соціальну й економічну ситуацію, урахувавши приклад Швейцарії, Японії та Польщі, українському законодавцю слід рухатись у бік посилення системи нагляду та контролю в частині використання зброї, зокрема в контексті реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– твердження про те, що прогалини в нормативно-правовому регулюванні реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлені: по-перше, динамічністю розвитку держави та суспільства, адже законодавство часто не встигає за цими змінами, що призводить до появи «сірих зон» і можливостей для зловживань; по-друге, недостатньою координацією роботи між суб'єктами, які уповноважені на формування та реалізацію державної політики в досліджуваній сфері, а також безпосередню реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, нестабільною соціальною, економічною, політичною та безпековою ситуацією, які підвищують роль і значення діяльності, орієнтованої на реалізацію права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань; по-четверте, відсутністю достатнього фінансування на правоохоронні органи, суди, медичні установи та інші структури, відповідальні за забезпечення безпеки громадян; по-п'яте, низьким рівнем правової свідомості й культури громадян, особливо в частині використання спеціальних інструментів і засобів (зокрема зброї) для захисту свого життя та здоров'я; по-шосте, відсутністю належної оцінки шкідливих наслідків;

дістало подальшого розвитку:

– визначення поняття «право на життя», до характерних особливостей якого віднесено: по-перше, фундаментальність, адже воно є основоположним, тобто таким, від якого залежить реалізація всіх інших прав людини; по-друге, це право не може бути скасоване чи обмежене, оскільки воно є природним і належить кожній людині від моменту народження; по-третє, держава та будь-які інші суб'єкти не мають права свавільно позбавляти людину життя, а також повинні гарантувати, що закони та процедури передбачають чіткі механізми захисту цього права; по-четверте, держава зобов'язана забезпечувати належний захист життя своїх громадян через юридичні, соціальні, медичні заходи, а також ефективно реагувати на загрози;

– науковий підхід щодо тлумачення категорії «зброя» в контексті використання її для захисту життя та здоров'я, на підставі чого виокремлено такі ознаки останньої: 1) зброя – це завжди предмет, який є об'єктом матеріального світу; 2) переважно має чітко визначені технічні характеристики; 3) має властивість захищати від протиправного посягання з боку інших осіб; 4) у разі протиправного або неправильного використання може нести загрозу життю та здоров'ю інших осіб; 5) може бути використана для злочинного нападу на іншу особу;

– обґрунтування тези про те, що значення адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань полягає в такому: по-перше, вони орієнтовані на те, щоб запобігти безконтрольному використанню зброї; по-друге, гарантують, що застосування зброї буде відповідати рівню загрози; по-третє, обмеження допомагають захистити права не лише того, хто обороняється, а й тих, проти кого може бути використано зброю; по-четверте, обмеження доступу до зброї (порядок отримання дозволу, вимоги до фізичного та психічного стану, відсутність судимостей тощо) допомагають гарантувати, що зброя знаходиться лише в руках тих, хто може відповідально її використовувати; по-п'яте, допомагають власникам зброї діяти в межах закону й уникати кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретико-правових досліджень, присвячених характеристиці адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій сфері* – у межах розроблення нових і вдосконалення чинних нормативно-правових актів різної юридичної сили, положення яких спрямовані на регулювання адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– *правозастосовній сфері* – з метою підвищення ефективності діяльності органів державної влади, які відповідають за забезпечення функціонування адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань;

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Теорія держави і права», «Конституційне право» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 15-16 лютого 2017 р.); «Матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.); «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, одну – в іноземному науковому виданні, а також у трьох тезах наукових повідомлень на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Список використаних джерел містить 190 найменувань на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами, темами, планами, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, його мету й задачі, розкрито наукову новизну отриманих результатів, теоретичне та практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1. «Теоретико-правові засади адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Поняття та зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження» акцентовано увагу на тому, що право на захист свого життя та здоров'я є одним з основоположних прав людини, яке закріплене в міжнародних правових актах і національних законодавствах більшості цивілізованих держав світу, у тому числі й України. Це право має важливе значення, оскільки забезпечує фізичну безпеку людини та її можливість діяти в суспільстві без страху за своє життя та здоров'я.

На основі аналізу наукових поглядів учених аргументовано, що протиправне посягання – це незаконне зазіхання однієї особи на інтереси, свободу, власність, або інші майнові або немайнові цінності іншої особи, які охороняються законом.

Узагальнено низку теоретичних підходів науковців, на підставі чого встановлено, що право на життя – це фундаментальне й невід'ємне право кожної людини на існування, яке передбачає захист її життя від незаконних посягань з боку інших осіб, держави або будь-яких інших суб'єктів. Це право забезпечує юридичні гарантії недоторканності фізичного існування людини та зобов'язує державу створювати умови для його захисту, включаючи заборону свавільного позбавлення життя та обов'язок сприяти охороні життя громадян через правові, соціальні й медичні заходи. Натомість правом на здоров'я визначено основоположне право людини на досягнення найвищого можливого рівня фізичного та психічного благополуччя, яке включає доступ до медичної допомоги, належних санітарно-гігієнічних умов, чистої води, безпечної їжі та здорового середовища. Це право передбачає обов'язок держави забезпечувати відповідні умови для підтримання, збереження та відновлення здоров'я кожного громадянина через ефективні системи охорони здоров'я, профілактики захворювань і доступу до медичних послуг.

Проведений аналіз зазначених вище понять дав змогу встановити, що право на захист свого життя та здоров'я – це особисте немайнове суб'єктивне право, яке має позитивний характер. Як суб'єктивне право воно передбачає визначену міру можливої поведінки особи, яка закріплюється в нормативно-правових актах різної галузевої належності.

На підставі аналізу наукових поглядів учених і норм чинного законодавства сформульовано висновок про те, що зміст права на захист життя та здоров'я від протиправних посягань виявляється в такому: 1) заборона позбавлення життя фізичної особи; 2) захист свого життя і здоров'я, а також життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань способами, які не заборонені законом; 3) заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя; 4) право на захист власного життя та здоров'я право на захист життя та здоров'я іншої особи від протиправних посягань; 5) право на охорону життя і здоров'я людини з боку держави; 6) наявність системи державно-правових і суспільних гарантій щодо захисту життя та здоров'я людини від реальних і потенційно можливих загроз; 7) усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, що гарантовано нормами чинного законодавства.

Виокремлено чинники, які характеризують право на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження.

У підрозділі 1.2 «Загальна структура адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» розкрито загальнотеоретичні підходи щодо тлумачення понять «механізм», «правовий механізм» та «адміністративно-правовий механізм», на підставі чого сформовано авторське визначення адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Встановлено, що цей механізм має такі характеристики: 1) це – цілісна система з власною структурою, що складається із взаємопов'язаних елементів; 2) одним зі структурних елементів є діяльність органів публічного адміністрування; 3) має конкретну мету, що полягає передусім у забезпеченні прав і свобод людини та громадянина в тій чи іншій сфері суспільного життя; 4) засоби юридичного захисту становлять певний юридичний інструментарій, який застосовується для досягнення мети відповідного адміністративно-правового механізму.

Елементи структури адміністративно-правового механізму права на захист свого життя та здоров'я запропоновано поділити на три групи: 1) інституційні, де суб'єктом реалізації досліджуваного права, поряд з особою, яка має право на самозахист (захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань), є також суб'єкти публічної влади, які здійснюють правоохоронну функцію держави; 2) нормативні, що включають адміністративне законодавство, яке регламентує питання захисту життя та здоров'я людини від протиправних посягань; 3) управлінські, до яких належать: а) принципи реалізації досліджуваного права; б) засоби, форми, способи, процедури реалізації права на захист життя та здоров'я людини; в) адміністративно-правові відносини, у яких відбувається відповідна правореалізація.

Наголошено, що суб'єкти публічної адміністрації в адміністративно-правовому механізмі реалізації права на захист свого життя і здоров'я, права на захист життя та здоров'я інших осіб від протиправних посягань здійснюють свою професійну діяльність за такими напрямками: 1) правотворча діяльність, що виявляється в прийнятті та вдосконаленні нормативно-правових актів, які становлять систему адміністративного законодавства; 2) правореалізація, що спрямована на забезпечення та захист права на життя і здоров'я від протиправних посягань; 3) превентивна діяльність, орієнтована на попередження та профілактику вчинення правопорушень проти життя і здоров'я людини; 4) діяльність щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за відповідні адміністративні правопорушення.

У підрозділі 1.3 «Нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» висвітлено загальнотеоретичні підходи щодо тлумачення поняття «нормативно-правові засади». Правовими засадами забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань запропоновано розуміти систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, положеннях яких спрямовані на регулювання та впорядкування суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

Акцентовано на тому, що розглядати нормативно-правові акти, положення яких спрямовані на регулювання досліджуваної сфери суспільного життя, найбільш

доцільно залежно від їх юридичної сили. У цьому контексті приділено увагу аналізу норм Конституції України та міжнародним нормативно-правовим актам, на основі чого зазначено, що саме в них закріплено найбільш важливі гарантії, пов'язані із забезпеченням реалізації досліджуваного в науковій роботі права.

Виокремлено низку законодавчих актів, норми яких визначають різні аспекти забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Окрему увагу приділено законодавчим актам, що регулюють діяльність органів державної влади, які реалізують правоохоронну функцію держави.

Констатовано, що на сьогодні система правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань представлена значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили та галузевої належності. Зазначене підтверджує значущість цього питання як на міжнародному, так і національному рівнях. Аргументовано, що в системі таких засад ключова роль відводиться нормам адміністративного права. Наведено низку аргументів для підтвердження цієї тези.

Розділ 2 «Характеристика адміністративно-правового механізму обігу зброї як інструмента реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань з боку громадян»* на основі аналізу наукових поглядів учених аргументовано, що зброєю слід вважати сукупність об'єктів матеріального світу, які можливо використовувати як для захисту (з метою необхідної оборони), так і для нападу, які можуть спричинити позбавлення життя та/або пошкодження здоров'я інших осіб. Серед основних ознак зброї виокремлено такі: 1) зброя – це завжди предмет, який є об'єктом матеріального світу; 2) переважно має чітко визначені технічні характеристики; 3) має властивість захищати від протиправного посягання з боку інших осіб; 4) у разі протиправного або неправильного використання може нести загрозу життю та здоров'ю інших осіб; 5) може бути використана для злочинного нападу на іншу особу.

Констатовано, що для того, щоб класифікувати зброю, яку може застосувати людина як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших осіб від протиправних посягань, за видами, необхідно зважати на ступінь нанесення ушкоджень та їх характер, тобто шляхом поділу зброї на ту, застосування якої може спричинити настання особливо небезпечних наслідків у вигляді смерті, та на більш безпечну (несмертельну) зброю. За способом виготовлення зброю запропоновано поділяти на промислову та саморобну. Водночас за технічними характеристиками зброя може бути така: 1) вогнепальна; 2) холодна; 3) металеві; 4) пневматична; 5) газові та електрошокові пристрої. За призначенням виокремлюють такі види: 1) воєнна зброя; 2) службова; 3) антикварна (музейна), зокрема колекційна (нагородна) та історична; 4) мисливська; 5) спортивна; 6) нагородна.

У підрозділі 2.2 *«Державна політика у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань»* розкрито загальнотеоретичний зміст понять

«політика» та «державна політика». Запропоновано авторське визначення поняття державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

На основі узагальнення положень норм чинного законодавства встановлено, що основна мета державної політики у сфері обігу зброї в частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань полягає у формуванні стратегії щодо забезпечення ефективного нормативно-правового регулювання зазначеної сфери, обмеження безконтрольного обігу зброї, визначення порядку її придбання, використання та зберігання, що має важливе значення для суспільства та держави, особливо в умовах сьогодення.

З'ясовано, що основними завданнями державної політики у сфері обігу зброї, зокрема в напрямі реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, є: 1) унормування суспільних відносин, пов'язаних з незаконним виготовленням, володінням, використанням, зберіганням та розпорядженням зброєю в державі, шляхом удосконалення нормативно-правового підґрунтя обігу зброї; 2) встановлення правил обігу зброї; 3) виведення процесів у сфері обігу зброї з тіні; 4) визначення меж державного контролю у сфері обігу зброї; 5) зупинення незаконного розповсюдження зброї в Україні; 6) створення мережі та забезпечення функціонування адміністративно-управлінських органів, що реалізують державну політику в досліджуваній сфері; 7) розроблення безпекових стратегій, що визначають центральне місце людини в державі та спрямовані на забезпечення її безпеки, захист життя і здоров'я від протиправних посягань, зокрема пов'язаних з незаконним обігом зброї, тощо.

Доведено, що основними стратегічними завданнями розвитку державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань є такі: 1) оптимізація та систематизація законодавства в цій сфері, зокрема адміністративного; 2) виявлення основних аспектів у сфері обігу зброї, які потребують безпосереднього посилення державного контролю та нагляду; 3) зміцнення безпеки громадян та формування в Україні безпекового середовища, що може бути досягнуто шляхом об'єднання зусиль державного, приватного та громадського сектору; 4) забезпечення належного рівня захисту життя і здоров'я людини від протиправних виявів, загроз, зокрема пов'язаних з незаконним обігом зброї; 5) підвищення державних спроможностей у сфері протидії незаконному обігу зброї в Україні; 6) активізація заходів з припинення діяльності незаконних збройних формувань; 7) удосконалення роботи правоохоронних органів шляхом функціональної розбудови органів поліції, задіяних у здійсненні заходів, спрямованих на протидію незаконному обігу зброї; 8) запровадження та розвиток у суспільстві культури забезпечення безпеки.

Зауважено, що на сьогодні державна політика у сфері обігу зброї в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в контексті протистояння збройній агресії з боку російської федерації, а також з огляду на політичну, соціальну та економічну нестабільність. З одного боку, вона має забезпечити ефективну

обороздатність держави, а з іншого – гарантувати безпеку громадян та запобігати розповсюдженню зброї незаконними каналами.

Визначено чинники, які заважають формуванню та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

У підрозділі 2.3 «Адміністративно-правові обмеження щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» акцентовано на загальнотеоретичному змісті поняття «обмеження», на основі чого зазначено, що вони становлять будь-який чинник, умову або бар'єр, який зменшує, звужує, обмежує можливості, свободу дій, руху або розвитку чогось або когось. Це може бути фізична перешкода, соціальна норма, закон, правило, відсутність ресурсів або будь-який інший фактор, що накладає обмеження на щось.

Аргументовано положення стосовно того, що правові обмеження – це встановлені законом обмеження прав і свобод людини та громадянина, які вводяться з метою захисту суспільних інтересів, а також прав і свобод інших осіб. Ідеться про юридично закріплені межі, у яких реалізуються права і свободи, забезпечуючи баланс між індивідуальними інтересами та потребами суспільства загалом. Наголошено, що характерними особливостями будь-яких правових обмежень є такі: по-перше, встановлюються нормативно-правовими актами, переважно законодавчого характеру; по-друге, обмеження повинні бути обґрунтовані суспільними інтересами, такими як національна безпека, охорона здоров'я, захист прав і свобод інших осіб тощо; по-третє, обмеження мають бути пропорційними меті, якої прагне досягти законодавець встановлюючи їх, тобто вони не повинні бути більш суворим, ніж це необхідно для досягнення поставленої мети; по-четверте, переважна більшість обмежень мають тимчасовий характер і діють до усунення обставин, які їх обумовили; по-п'яте, правові обмеження мають бути чіткими та конкретними, щоб кожна особа могла зрозуміти, які саме права і в якому обсязі обмежуються; по-шосте, інформація про правові обмеження повинна бути доступною для всіх зацікавлених осіб.

Розкрито загальнотеоретичні підходи до розуміння терміна «адміністративно-правові обмеження». Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Наголошено, що характерними особливостями таких обмежень є: 1) законність, адже використання зброї для захисту має здійснюватись у суворо визначених законом межах, за наявності для цього підстав та умов; 2) застосування зброї повинно бути необхідним для відвернення або припинення протиправного посягання на життя та здоров'я власне або інших осіб; 3) засоби захисту мають бути пропорційними характеру та небезпечності посягання; 4) якщо є можливість уникнути застосування зброї шляхом відступу, то ця можливість повинна бути використана; 5) застосування зброї з перевищенням меж необхідної самооборони тягне за собою юридичну відповідальність.

Виокремлено коло адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Доведено, що значення адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань полягає в такому: по-перше, вони орієнтовані на те, щоб запобігти безконтрольному використанню зброї; по-друге, гарантують, що застосування зброї буде відповідати рівню загрози; по-третє, обмеження допомагають захистити права не лише того, хто обороняється, а й тих, проти кого може бути використано зброю; по-четверте, обмеження доступу до зброї (порядок отримання дозволу, вимоги до фізичного та психічного стану, відсутність судимостей тощо) допомагають гарантувати, що зброя знаходиться лише в руках тих, хто може відповідально її використовувати; по-п'яте, допомагають власникам зброї діяти в межах закону й уникати кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Розділ 3 «Сучасні тренди вдосконалення адміністративно-правових інструментів реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань та можливість його адаптації в національну правову систему» обґрунтовано важливість і необхідність проведення комплексних теоретичних досліджень, присвячених вивченню зарубіжного досвіду забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Проаналізовано досвід Сполучених Штатів Америки, на основі чого зазначено, що досвід цієї країни є досить унікальним серед усіх провідних країн світу. Адаптація американського досвіду щодо реалізації права на захист свого життя і здоров'я до українських реалій потребує врахування правових, соціальних та культурних особливостей України. Зауважено, що хоча певні елементи американського підходу можуть бути цікавими для впровадження, важливо зберегти баланс між свободою громадян і гарантіями безпеки з боку держави.

Зазначено, що важливим елементом, який відрізняє Швейцарію від США, є її загальні умови життя в суспільстві. У Швейцарії високий рівень соціальної стабільності, низький рівень бідності й міцна національна єдність. Економічна нерівність, що слугує основною причиною насильства в інших частинах світу, є мінімальною. Ці фактори відіграють ключову роль у зниженні мотивації до насильства, зменшуючи ймовірність використання зброї як інструменту агресії чи відчаю. Навпаки, США вирізняються значними соціальними та економічними розбіжностями, які можуть загострити напруженість і призвести до підвищення рівня насильницької злочинності.

Висвітлено досвід держав, у яких питання забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, особливо за допомогою використання вогнепальної зброї, є значно більше врегульованими, аніж у США та Швейцарії (зокрема, ідеться про Велику Британію, Німеччину, Польщу та Молдову).

Встановлено, що на сьогодні у світі сформувалися різноманітні підходи щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, зокрема за допомогою використання зброї. Так, США та Швейцарія використовують досить ліберальні підходи до самооборони та використання зброї (зокрема вогнепальної). У зв'язку з цим у вказаних країнах рівень володіння зброєю на душу населення є ледь не найвищим серед усіх цивілізованих країн світу. Водночас у США спостерігається високий рівень учинення злочинів саме за допомогою вогнепальної зброї. Інші країни мають досить жорсткий підхід до регулювання питання самооборони та використання зброї, що також виглядає виправданим, з огляду на оцінку їх досвіду.

Констатовано, що Україна не може використати досвід якоїсь конкретної країни, що обумовлено ментальними, економічними, політичними, соціальними та безпековими особливостями розвитку української держави. Сформовано авторське бачення щодо можливостей адаптації відповідного досвіду до українських правових реалій.

У підрозділі 3.2 *«Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань»* зазначено, що прогалинами в адміністративному законодавстві, норми якого регулюють питання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, є відсутність або недостатня якість правових норм, які покликані забезпечувати ефективний правовий механізм для захисту зазначених прав у ситуаціях, де виникає необхідність втручання з метою самооборони або оборони інших осіб.

Акцентовано на тому, що прогалини в нормативно-правовому регулюванні реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлені: по-перше, динамічністю розвитку держави та суспільства, адже законодавство часто не встигає за цими змінами, що призводить до появи «сірих зон» і можливостей для зловживань; по-друге, недостатньою координацією роботи між суб'єктами, які уповноважені на формування та реалізацію державної політики в досліджуваній сфері, а також безпосередню реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, нестабільною соціальною, економічною, політичною та безпековою ситуацією, які підвищують роль і значення діяльності, орієнтованої на реалізацію права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань; по-четверте, відсутністю достатнього фінансування на правоохоронні органи, суди, медичні установи та інші структури, відповідальні за забезпечення безпеки громадян; по-п'яте, низьким рівнем правової свідомості й культури громадян, особливо в частині використання спеціальних інструментів і засобів (зокрема зброї) для захисту свого життя та здоров'я; по-шосте, відсутністю належної оцінки шкідливих наслідків. Прийняття нових законів часто здійснюється без достатньої оцінки їх можливих наслідків, що може призводити до небажаних результатів.

Обґрунтовано, що нормотворчість є ключовим способом удосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, а також життя та здоров'я інших осіб від протиправних посягань, оскільки саме через цей процес відбувається систематизація, уточнення та адаптація правових

норм до мінливих умов суспільства. У сучасному світі, де виникають нові загрози безпеці, а також змінюються соціальні та правові стандарти, якісне оновлення законодавчої бази є необхідним для забезпечення ефективної правової та фізичної охорони основоположних прав громадян. Нормотворчість дозволяє враховувати нові виклики, які постають перед суспільством, і забезпечує механізми для ефективної реалізації права на самозахист.

Наголошено, що законодавець визнає пріоритетність питання обігу зброї, а також використання її для захисту життя та здоров'я громадян. Виокремлено низку наукових робіт, у яких учені приділяли увагу проблемі реалізації права на захист свого життя і здоров'я.

Сформульовано висновок про те, що на сьогодні ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо перспективних напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Спираючись на аналіз наукових поглядів учених та норм чинного законодавства, сформовано авторський підхід щодо перспективних шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. З'ясовано, що право на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань слід тлумачити як природне немайнове суб'єктивне право людини, яке передбачає забезпечення належного захисту життя і здоров'я, як свого, так й інших осіб, з боку держави та суспільства від незаконних дій інших суб'єктів, що спричиняють або можуть спричинити негативні наслідки для зазначених соціальних цінностей.

Зауважено, що зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження розкривається в такому: по-перше, у межах адміністративного права це право є важливою складовою правовідносин між громадянином та органами державної влади, які зобов'язані забезпечити належну правову охорону життя і здоров'я людини; по-друге, вказане право реалізується через систему адміністративно-правових заходів і процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами та спрямовані на попередження й реагування на протиправні посягання на життя і здоров'я громадян; по-третє, на реалізацію цього права орієнтовано правоохоронну функцію держави; по-четверте, адміністративно-правовий аспект захисту життя і здоров'я передбачає функції державного управління та контролю, які здійснюються через адміністративні процедури, спрямовані на

захист громадян (такими процедурами є надання дозволів на володіння зброєю, визначення меж оборони тощо); по-п'яте, переважна більшість відносин, спрямованих на забезпечення реалізації досліджуваного права, мають адміністративно-правове підґрунтя.

2. Адміністративно-правовим механізмом реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань запропоновано розуміти цілісну систему, структуру якої становлять взаємопов'язані елементи, що обумовлені специфікою сфери їх реалізації, змістом правових норм, засобів, способів і кола суб'єктів публічного адміністрування, які тим чи іншим чином здійснюють вплив на реалізацію цього права у відповідних правовідносинах. Аргументовано, що елементи вказаного механізму слід поділяти на три групи: 1) інституційні, де суб'єктом реалізації досліджуваного права, поряд з особою, яка має право на самозахист (захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань), є також суб'єкти публічної влади, які здійснюють правоохоронну функцію держави; 2) нормативні, що включають адміністративне законодавство, яке регламентує питання захисту життя та здоров'я людини від протиправних посягань; 3) управлінські, до яких належать: а) принципи реалізації досліджуваного права; б) засоби, форми, способи, процедури реалізації права на захист життя та здоров'я людини; в) адміністративно-правові відносини, у яких відбувається відповідна правореалізація.

3. Констатовано, що на сьогодні система правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань представлена значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили та галузевої належності. Зазначене підтверджує значущість цього питання як на міжнародному, так і національному рівнях. Аргументовано, що в системі таких засад чільне місце належить нормам адміністративного права, оскільки за допомогою останніх: 1) визначено правовий статус суб'єктів, діяльність яких орієнтована на забезпечення реалізації відповідного права; 2) окреслено перелік інструментів, які можуть використовувати як органи державної влади, так і власне громадяни для захисту свого життя та здоров'я; 3) розкрито форми здійснення діяльності за відповідним напрямом; 4) визначено межі відповідальності держави, її органів та їх посадових осіб за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у цій сфері тощо.

4. Акцентовано увагу на тому, що під зброєю слід вважати сукупність об'єктів матеріального світу, які можливо використовувати як для захисту (з метою необхідної оборони), так і для нападу, які можуть спричинити позбавлення життя та/або пошкодження здоров'я інших осіб. Зауважено, що для того, щоб класифікувати зброю, яку може застосувати людина як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших осіб від протиправних посягань, за видами, необхідно зважати на ступінь завдання ушкоджень та їх характер, тобто шляхом поділу зброї на ту, застосування якої може спричинити настання особливо небезпечних наслідків у вигляді смерті, та на більш безпечну (несмертельну) зброю. За способом виготовлення зброю запропоновано поділяти на промислову та саморобну. Водночас за технічними характеристиками зброя може бути така: 1) вогнепальна; 2) холодна; 3) металеві; 4) пневматична; 5) газові та електрошокові пристрої. За призначенням виокремлюють такі види: 1) воєнна зброя; 2) службова;

3) антикварна (музейна), зокрема колекційна (нагородна) та історична; 4) мисливська; 5) спортивна; 6) нагородна.

5. Обґрунтовано, що державна політика у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань – це організована, систематизована та врегульована нормами національного законодавства управлінська діяльність щодо унормування, розв'язання проблеми незаконного виготовлення, володіння, використання, зберігання та розпорядження зброєю, визначення меж контролю за незаконним обігом зброї, що забезпечується завдяки адміністративно-правовому механізму формування стратегії в зазначеній сфері.

Узагальнено, що на сьогодні державна політика у сфері обігу зброї в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в контексті протистояння збройній агресії з боку російської федерації, а також з огляду на політичну, соціальну та економічну нестабільність. З одного боку, вона має забезпечити ефективну обороноздатність держави, а з іншого – гарантувати безпеку громадян і запобігати розповсюдженню зброї незаконними каналами. Зазначено, що негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, є такі: по-перше, непослідовність дій законодавця в досліджуваному напрямі, прийняття хаотичних і невиважених рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що своєю чергою створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб; по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо розв'язання наявних проблем у сфері обігу зброї тощо.

6. Обґрунтовано положення про те, що в межах представленої в роботі проблематики адміністративно-правові обмеження становлять сукупність юридичних норм, які визначають умови, порядок і межі використання зброї фізичними особами для захисту власного життя, здоров'я, а також життя та здоров'я інших осіб від протиправних посягань. Ці обмеження спрямовані на забезпечення балансу між правом на самооборону та необхідністю запобігання зловживанню зброєю. З'ясовано, що до відповідних обмежень належать: 1) чітке визначення видів зброї, яку може бути застосовано для захисту життя та здоров'я; 2) встановлення вікових обмежень щодо володіння зброєю, зокрема вогнепальною; 3) визначення кола осіб, які не мають права на придбання вогнепальної, зокрема це стосується тих, що вчиняли правопорушення певного виду; 4) встановлення більш чітких меж допустимої оборони із застосуванням зброї, використання якої є можливим лише в разі реальної загрози життю або здоров'ю, коли інші засоби захисту виявилися неефективними або неможливими для застосування; 5) закріплення меж адміністративної та кримінальної відповідальності за перевищення меж допустимої самооборони.

7. Зазначено, що на сьогодні у світі сформувалися різноманітні підходи щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, зокрема за допомогою використання зброї.

Так, США та Швейцарія використовують досить ліберальні підходи до самооборони та використання зброї (зокрема вогнепальної). У зв'язку з цим у вказаних країнах рівень володіння зброєю на душу населення є ледь не найвищим серед усіх цивілізованих країн світу. Водночас у США спостерігається високий рівень учинення злочинів саме за допомогою вогнепальної зброї. Інші країни мають досить жорсткий підхід до регулювання питання самооборони та використання зброї, що також виглядає виправданим, з огляду на оцінку їх досвіду. Україна не може використати досвід якоїсь конкретної країни, що обумовлено ментальними, економічними, політичними, соціальними та безпековими особливостями розвитку української держави. До досвіду, який може використати український законодавець, слід віднести такий: по-перше, слід посилити контроль за обігом зброї серед цивільного населення, що є особливо актуальним у сучасних умовах; по-друге, важливим є запровадження чітких норм законодавства щодо пропорційності самооборони, як це реалізовано в Німеччині та Швейцарії; по-третє, слід посилити контроль за доступом до зброї, що, як вбачається, сприятиме зменшенню її неконтрольованого використання та знизить рівень злочинності, пов'язаної з нею; по-четверте, варто забезпечити здійснення регулярних перевірок і суворе дотримання стандартів зберігання зброї, що могло б підвищити загальну безпеку й дисципліну серед власників зброї; по-п'яте, доцільно посилити вимоги щодо правосуб'єктності осіб, які бажають придбати зброю.

8. Встановлено, що на сьогодні ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо перспективних напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. У цьому контексті запропоновано:

1) прийняти два ключові законодавчі акти, а саме: а) Закон України «Про обіг зброї», проєкт якого вже майже чотири роки Верховна Рада України не може затвердити. Потреба в прийнятті цього нормативного документа зумовлена тим, що чинне законодавство в досліджуваній сфері було розроблено ще за часів мирного часу, а отже, воно не враховує сучасних реалій, не відповідає викликам, які постали перед країною внаслідок збройної агресії; б) Закон України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї».

2) розробити та прийняти державну Концепцію забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я. Потреба в прийнятті цього нормативного документа обумовлена тим, що право на життя та здоров'я є фундаментальним людським правом, гарантованим Конституцією України й міжнародними договорами. Однак його реалізація в повному обсязі залежить від багатьох факторів, зокрема від ефективності державної політики в зазначеній сфері;

3) Координаційному центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї доцільно розробити План підвищення правової культури населення з метою забезпечення свідомого ставлення населення до використання зброї, зокрема в контексті самозахисту. Крім того, варто запровадити освітні програми, тренінги й інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення правової грамотності населення щодо права на самооборону та правових механізмів захисту свого життя і здоров'я;

4) важливим кроком є запровадження жорсткішої відповідальності за злочини, пов'язані із загрозою життю та здоров'ю, зокрема за рецидиви таких злочинів, що сприятиме профілактиці злочинності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Міщанчук В.Ю. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2019. №5. Том 2. С. 165-171.

2. Міщанчук В.Ю. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 189-193.

3. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення поняття та змісту права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7 (51). С. 373-377.

4. Міщанчук В.Ю. До характеристики системи правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 628-631.

5. Міщанчук В.Ю. До питання класифікації видів зброї, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 241-246.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення права «право на життя». Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

7. Міщанчук В.Ю. Поняття та ознаки зброї як інструменту захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 липня 2017 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

8. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення поняття «право на здоров'я». Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 232–234.

АНОТАЦІЯ

Міщанчук В.Ю. Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 (081 – Право). Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке полягає в тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, а також з урахуванням позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду розробити пропозиції та надати рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в досліджуваній сфері суспільного життя.

Удосконалено визначення поняття та з'ясовано зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження. Розкрито загальну структуру адміністративно-правового механізму реалізації вказаного права, схарактеризовано нормативно-правові засади забезпечення його реалізації. З'ясовано сутність поняття та окреслено види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань з боку громадян. Проаналізовано державну політику у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Встановлено коло адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Узагальнено зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань, опрацьовано можливість його адаптації в національну правову систему. Обґрунтовано шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Ключові слова: захист, право на життя, право на здоров'я, протиправні посягання, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правові засади, зброя, класифікація зброї, державна політика, адміністративно-правові обмеження, зарубіжний досвід, удосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Mishchanchuk V.Y. Administrative and legal mechanism for the implementation of the constitutional right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 (081 - Law). Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2024.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific task, which consists in revealing the essence, content and features of the administrative-legal mechanism for the implementation of the constitutional right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments, as well as drawing on positive domestic and foreign experience to develop proposals and provide recommendations aimed at improving administrative legislation in the researched sphere of public life.

The definition of the concept has been improved and the content of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments has been clarified as an object of administrative and legal research. The general structure of the administrative-legal mechanism for the realization of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments is revealed. The regulatory and legal principles of ensuring the realization of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments are characterized. The essence of the concept is clarified and the types of weapons or other objects that are a tool for protecting one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments by citizens are outlined. The characteristics of the state policy in the field of arms circulation in terms of the realization of the constitutional right to protect one's life and health, and the life and health of other people from illegal encroachments, are given. A range of administrative and legal restrictions on the use of weapons to protect life and health, and the life and health of other people from illegal encroachments, has been established. The foreign experience of ensuring the realization of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments is summarized and the possibility of its adaptation into the national legal system is worked out. Ways to improve the regulatory and legal regulation of the realization of the right to protect one's life and health, and the life and health of other people from illegal encroachments, have been clarified.

Key words: protection, right to life, right to health, illegal encroachments, administrative-legal mechanism, legal framework, weapons, classification of weapons, state policy, administrative-legal restrictions, foreign experience, improvement, administrative legislation.

**СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ ДО ДЕРЖАВНОГО
РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ, ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.**

Підп. до друку 23.10.2024 р. Формат 60×90/16. Папір офсетн.
Друк різнограф. Ум. др. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 9965.

*РЕДАКЦІЙНО–ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 24–59–84.
Факс.: (0522) 24–85–44.
E-Mail: mails@cuspu.edu.ua*

